

Инновациялық дамудың экономикалық санаттары жүйесіндегі компаниялардың қаржылық әлеуеті

**Бекешева Дана Айтбаевна, Қорқыт Ата атындағы Қызылорда
университетінің «Қаржы» кафедрасының аға оқытушысы**

Қазіргі жағдайда кез келген елдің немесе шаруашылық жүргізуші субъектінің экономикасы дамуының серпінділігі мен тиімділігіне шешуші шамада инновациялық негізде қол жеткізіледі. Экономиканың инновациялық даму теориясының негізін қалаушы Йозеф Алоиз Шумпетер болып табылады. «Экономикалық даму теориясы» атты өз жұмысында ол экономиканың инновациялық даму жүйесінің оның тепе-тең жағдай жүйесімен салыстырғанда артықшылығын айқын дәлелдеді[1, 298б.]. Сонымен қатар, жаңашылдықтарды енгізу есебінен экономикалық жүйенің тепе-теңдігін бұзу ғана сандық қана емес, сапалы экономикалық дамуды қамтамасыз етеді.

Бұл шығындарды қысқарту, еңбек өнімділігінің өсуі, ресурстарды ұтымды пайдалану, бәсекелестердің артықшылықтарды алуы және пайданы ұлғайту арқылы көрінеді. Нәтижесінде инновациялық даму ХХІ ғасырдың үстем трендіне айналады.

Экономиканың инновациялық дамуының базалық санаттары «инновациялар» және «инновациялық үдеріс» болып табылады. «Инновациялар» экономикалық санаттардың күрделілігі оны түсіндірудің әртүрлі тәсілдерін болжайды. Й.Шумпетер инновацияны кәсіпкерлік қызығушылықпен нөмірленген өндірістік факторлардың жаңа құрылған ғылыми-ұйымдастырушылық бірлестігі және инновация объектінің немесе жүйенің жай-күйінің өзгеруіне ұқсастығы ретінде анықтайды.

Бұл тәсіл бірқатар ғалымдарды бөліп көрсетеді. Л.Водачек пен О.Водачкова инновация ретінде «компанияның жұмыс істеуіндегі жүйе ретінде мақсатты өзгерістерді» түсіндірді. Инновацияны анықтаудағы кәсіпкерлік фактордың маңыздылығы тұрғысынан Питер Друкер атап өтті.

Ю.В.Яковец инновацияны өндірістегі сапалы өзгерістермен теңдестіреді. Бірқатар зерттеушілер (Б.Санто, Ш.Кингстон, Дж.Брайт, Р.Джонстон, Н.Мончев, А.Хартман, Ф.Никсон) инновацияны үдеріс ретінде оның барысында жаңа бұйымдар, элементтер, әдістер, қағидалары және т.б. қолданылатынын анықтады. Осы тәсіл авторларының пікірін қорытындылайтын инновациялардың анағұрлым типтік дефинициясы инновацияны анықтауды дамудың әлеуметтік-экономикалық үдерісі ретінде есептеуге болады, ол қосымша құн мен пайданы ұлғайтуды қамтамасыз ететін өз қасиеттері бойынша үздік бұйымдар өндірісінің көзі болып табылады [2, 23б.].

П.Н.Завлин, А.К.Казанцева, Г.Я.Киперман, Л.Э.Миндели, П.Лемель, Д.Эннис және басқа да бірқатар авторлар инновацияны шығармашылық үдерістің нәтижесі ретінде анықтайды, оның нәтижесі жаңа өнім, технология, әдіс болып табылады.

Олар инновацияны жаңа тұтыну құны түріндегі шығармашылық тәсіл нәтижесі ретінде қарастырады, оларды пайдалану қалыптасқан қызмет түрлерінің өзгеруін талап етеді.

Капиталды инвестициялауды әлеуметтік-экономикалық дамудың маңызды өлшемдерінің бірі ретінде қарастыратын инвестициялық даму тұжырымдамасының тараптары капитал салымдары, оларды құру үшін қажетті жаңа техниканы, технологияларды әзірлеу үдерістерін қаржыландыру тұрғысынан инновацияларды ұсынады.

Кесте 1

Инновациялық даму және инновациялық қызмет теориясының генезисі

Зерттеушілер	Зерттеудің негізгі ережелері
Й.Шумпетер-инновациялық даму қызметінің негізін қалаушы	- экономикалық инновациялар тек өнеркәсіппен байланысты - «өнертабыс» пен «жаңашылдық» ұғымдарын ажырату керектігін - экономика кәсіпкер-инноватор есебінен өзгереді
М.Портер бәсекелестік артықшылықтар теориясының негізін қалаушы	- компаниялардың бәсекелестік артықшылықтары және олардың инновациялық тауарлар мен технологияларды енгізуге қабілеттілігі-әлемдік бәсекелестіктегі табыстың негізгі факторы
Ю.В.Яковец	- инновациялар мен өнертабыстар-ғылыми-техникалық циклдің құрамдас бөліктері - ірі әзірлемелер үшін компаниялардың кемелденуі кезеңінде төмендейді, орташа саны артады, бірақ ірі инновациялық әзірлемелерге тапсырыс жаңартылады деген заңдылық анықталды
Д.С.Львов, С.Ю.Глазьев-технологиялық негіз тұжырымдамасының негізін қалаушылар	- экономиканың салалық сипатының технологиялық сипатқа ауысуы - салаларды ұлғайтпай, салалардағы жаңа технологияларды дамыту
Б.А. Лундвалл- ғылыми-зерттеу жүйелері тұжырымдамасының негізін қалаушы	- ҒЗТКЖ-ны іске асыру үдерісінде компаниялардың технологиялық өзара іс-қимылы ұлттық институттарды ұйымдастыру ерекшеліктерімен алдын ала анықталған, нақ ел шеңберінде іске асырылады
Е с к е р т у- кесте зерттеу жұмыстары бойынша автормен құрастырылған	

Аталған авторлардың инновацияның мәнін түсінуге қосқан үлесі ғылым үшін өте құнды. Сонымен қатар, біздің пікіріміз бойынша, инновация ұғымын анықтаудағы қазіргі тәсілдер қолданыстағы өніммен инновациялардың өзара байланысын толық көлемде ашпайды. Үдерістік-қаржылық тәсіл шеңберінде инновацияларды экономикалық дамуды қамтамасыз ететін қағидасы жаңа тауарлар мен қызметтерді өндіру үдерісі ретінде қарастыруға болады. Осыған байланысты инновациялар – бұл

қосымша пайда табу, қосылған құнды өсіру және экономикалық даму мақсатында бұрыннан бар өнім элементтерін пайдалана отырып, жасалған жаңа тауарларды, технологияларды өндірудің көп деңгейлі үдерісі болып саналады.

«Инновациялар» ұғымымен «инновациялық қызмет» ұғымы тығыз байланысты. Бұл экономикалық санаттағы көптеген ресейлік ғалымдардың ғылыми жұмыстарында зерттелген: С. Д. Ильенковой, А. И. Анчишкина, П. И. Завлина, Н.Д. Кондратьева, А. К., Казанцева, Д. И. Менделе, З. П. Румянцевой, В. Г. Медынского, Д. И. Кокурина, Э. А. Уткина. «Инновациялық қызмет» санатын зерттеген шетелдік экономистердің арасында Дж.Кларк, Т.Коно, Й.Шупетер [3,4,5].

Өртүрлі авторлардың көптеген еңбектеріне қарамастан «инновациялық қызмет» санатында келсіліген және қалыптасқан анықтамасы әлі күнге дейін әзірленбеген (1-кесте). Кокурин Д.И. инновациялық қызметті қарастыра отырып, оны «жаңа енгізілім түрінде іске асырылған, заттың жаңа күйге немесе жаңа сапаға ауысуы» деп анықтама берген. Оның пікірінше, инновациялық қызметтің объективті мазмұны кез келген заттың (үдерістің, құбылыстың, қызметтің) даму мен жетілдірудің нақты бағыттарын қамтитындығына байланысты қайшылықты шешу болып табылады.

Жоғарыда аталған талдау объектілерін іске асыру әлеуметтік және экономикалық субъектілердің мақсатты инновациялық қызметінің салдарынан іске асырылады. Завлин П.И., Румянцева З.П., Ильенкова С.Д. инновациялық қызметті басқару және өндіріс әдістеріне қарағанда, белгілі бір заттарға (техника мен технологияларға) байланысты жаңашылдықты өнеркәсіптік игеру үдерісі ретінде тар мағынада түсіндіреді.

«Инновациялық қызмет» ұғымының неғұрлым толық анықтамасын В.Г.Медынский берді. Инновациялық қызмет ол «сараланған әдістемелердің, факторлар мен құрылымдардың іс-әрекеттері мен өзара іс-қимылдарының күрделі жүйесінің функциялары болып табылады деп түсіндіріп, мыналарды атап өтті: ғылыми зерттеулер, жаңа өнімді әзірлеу, жабдықтарды жетілдіру, технологиялық үдерістерді жаңғырту және ҒЗТҚЖ базасында өндірістік процесті үйлестіру, жоспарлау, қаржыландыру, экономикалық құралдарды жетілдіру және ынталандыру ... » [6].

Инновациялық қызметті түсінудің қарастырылған тәсілдерін талдау бір тәсілді жақтаушылар инновациялық қызмет ретінде инновацияларды өнеркәсіптік игеру жүргізілетін өндірістік-технологиялық қызметті түсінеді деп жасасуға мүмкіндік береді. Басқа көзқарасты жақтаушылар инновациялық қызмет әлеуметтік, экономикалық және басқа да әсерлерге қол жеткізу үшін әлеуметтік өмірдің түрлі жақтарын тасымалдаушылар ретінде ұсынады.

Өзге тәсілді ұстанушылар инновациялық қызметті жаңа ғылыми-техникалық білімді пайдалану есебінен өндіріс факторларының өзара іс-қимылының жаңа деңгейін қалыптастыруға бағытталған үдерісі ретінде айқындайды. Авторлардың, қаржылық көзқарасты жақтаушылардың тобын бөліп көрсету керек. Олар инновациялық қызметті қаржыландыру мен

несиелендірудің ерекше бағыты ретінде сипаттайды, олардың есебінен инновациялық даму үдерісі пайда болады. Барлық төрт топтағы авторлардың берген анықтамалары дұрыс екенін атап өткен жөн. Олар «инновациялық қызмет» деген күрделі ұғымды әртүрлі ұстанымдар арқылы ашуға болады. Бұл ретте автор осы ұғымды анықтаудың қаржылық тәсілін ұстанады.

Автордың пікірінше, инновациялық қызмет инновацияны қаржыландыру тетіктері арқылы инновациялық стратегияны, бағдарламаларды іске асыруды қамтитын инновациялық мақсаттарға қол жеткізу және игеру бойынша көп деңгейлі қарым-қатынас жүйесін ұсынады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Управление социальным развитием организации, Захаров Н.Л., Кузнецов А.Л., 2006
2. Управление персоналом организации, Стратегия, Маркетинг, Интернационализация, Кибанов А.Я., Дуракова И.Б., 2009
3. Основы менеджмента, Ильенкова С.Д., Кузнецов В.И., 2008
4. Инновационный менеджмент, Ильенкова С.Д., 2007
5. Самаликова, А. М. Инновациялық әлеуетті зерттеудің теориялық негіздері / А. М. Самаликова, С. Ж. Баймуратов. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2016. — № 8.9 (112.9). — С. 19-22. — URL: <https://moluch.ru/archive/112/29226/> (дата обращения: 03.05.2021).
6. «Индустриялды-инновациялық даму технологиялық жаңғыруға бастайды» атты тақырыптағы редактор Нұрлан Жұмаханнның Әсет Исекешевпен сұхбаты, «Дала мен қала» газеті, 21.08.2010